

Црвени крст Србије
Red Cross of Serbia

Мапирање деце и младих ван
образовног система у руралним
срединама

Финални извештај

Извештај сачиниле: Сања Дрезгић Остојић, Ивана Зубовић

Мај, 2018. године

Садржај

Увод.....	3
Разлози за спровођење процеса мапирања.....	4
Оквир спровођења активности мапирања и улога Црвеног крста Србије.....	6
Прикупљање података – Инструмент за мапирање	11
Налази мапирања деце и младих ван образовног система у руралним срединама.....	12
Профили општина у којима је спровођено мапирање	12
<i>Ресурси у локалној заједници</i>	14
Резултати мапирања у руралним срединама.....	20
Закључак	26
Научене лекције	27

Табеле

Табела 1. Списак градова и општина у којима је реализовано мапирање	12
Табела 2. Укупан број деце на територији општине предшколског и основношколског узраста и број деце која су уписана у образовање	13
Табела 3. Број деце на територији општине узраста од 0-6 и 7-14 и број деце која су у образовном систему	14
Табела 4. Списак мапираних општина у којима је организован превоз деце до прешколске установе и основне школе.	15
Табела 5. Листа ОЦД и удружења по мапираним градовима/општинама	18
Табела 6. Услуге из домена социјалне заштите у општини/граду	19
Табела 7. Мере подршке деци из осетљивих група за укључивање и останак у образовном систему	19
Табела 8. Разлози које родитељи наводе за неукључивање деце у образовање	23
Табела 9. Разлози за рано напуштање образовања	23
Табела 10. Број деце која су напустила школовање услед сметњи у развоју или обољења	24
Табела 11. Преглед услуга које користе деца и млади из руралних средина по општини/граду	24
Табела 12. Услуге организација цивилног друштва које користе деца из руралних средина	24

Графикони

Графикон 1. Упоредни приказ угрожених сеоских средина и средина у којима је спроведено мапирање	13
Графикон 2. Број средина са предшколским програмима за децу узраста 3-5,5 и предшколским припремним програмом	15
Графикон 3. Укупан проценат корисника услуга центара за социјални рад и проценат корисника из руралних средина према броју становника	16

Графикон 4. Укупан проценат корисника Црвеног крста и проценат корисника из руралних средина према броју становника	17
Графикон 5. Структура домаћинства	20
Графикон 6. Образовни статус чланова породице	20
Графикон 7. Радни статус чланова породице	20
Графикон 8. Процент од укупног броја мапираних породица - корисници појединачних програма помоћи организација Црвеног крста.	21
Графикон 9. Узрасна структура деце која су учествовала у процесу мапирања	21
Графикон 10. Узрасна структура деце која су учествовала у процесу мапирања.	22
Графикон 11. Деца предшколског узраста- образовни статус	22
Графикон 12. Деца школског узраста – образовни статус	23

Увод

Црвени крст Србије је од 2002. до средине 2018. године спроводио програм подршке деци из осетљивих група, *Заједнички програм за инклузију ромске деце и деце из осетљивих група у образовање*, уз подршку Швајцарске агенције за развој и сарадњу, Међународне федерације друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца, данског Црвеног крста, шпанског Црвеног крста, белгијског Црвеног крста. Овај програм се спроводио у 53 средине у Србији обухватајући више од 30.000 корисника, деце из осетљивих група и њихових родитеља.

Основни циљ овог пројекта био је укључивање деце из осетљивих група у образовни систем, доприносећи испуњавању циљева који су у складу са Стратегијом за развој образовања у Србији до 2020. године, као и циљева из документа Србија 2020:

- ✓ Универзална доступност предшколском образовању: до 2020. године сва деца узраста од 4 до 5,5 година биће обухваћена бесплатним, квалитетним, полудневним предшколским програмима, а сва деца узраста од 5,5 до 6,5 година биће обухваћена припремним предшколским програмом.
- ✓ Унапређење примене инклузивне праксе у образовању.

Током имплементације пројекта Црвени крст Србије допринео је да се више од 25.000 корисника укључи у образовни систем и заврши основну школу. Пројекат се реализовао кроз три компоненте:

- ✓ Подршка ромској деци и деци из осетљивих група у образовању узраста од 4 до 14 година;
- ✓ Помоћ деци и младим особама са сметњама у развоју од 7 до 14 година;
- ✓ Промоција хуманих вредности са ученицима основних школа узраста од 7 до 11 година.

Реализација пројекта у оквиру ове три компоненте допринела је да се одговори на потребе деце из осетљивих група за подршком у образовању, као и да се, кроз рад са њиховим вршњацима у оквиру компоненте *Промоција хуманих вредности* подстакне развој атмосфере сарадње и прихватања деце из осетљивих група.

Активности пројекта допринеле су већем степену укључивања ромске деце и деце са сметњама у развоју у школу и смањењу напуштања школе, подршци психо-социјалном развоју, развијању толеранције за боље прихватање ромске популације и деце и младих особа са сметњама у развоју кроз промовисање хуманих вредности.

Резултати које је овај програм постигао нису видљиви само у обухвату деце већ и у дефинисању модела укључивања ове деце у локалну заједницу и модела који је мобилишу да сопственим капацитетима подржи најугроженије. Континуирано спровођење програмских активности, поред усвојених знања, примене постојећих знања и модела понашања, допринело је инклузији осетљивих група у образовање и друштвену заједницу.

Основна карактеристика овог програма је одговарање на стварне потребе корисника, па су активности биле довољно флексибилне и прилагодљиве условима локалне заједнице. Евалуације које су спроведене током периода реализације активности су потврдиле да је пројекат имао утицај на образовна постигнућа циљних група, као и на позитивну промену ставова на локалном нивоу где је достигао признање и у неколико средина институционализацију активности.

Црвени крст Србије је у оквиру последње фазе реализације *Заједничког програма за инклузију* спровео процес мапирања са циљем процене укључености деце и младих у удаљеним сеоским срединама у образовање. Основна сврха целокупног процеса мапирања је била да се приступи

деци која су ван образовног система како би им се обезбедила подршка кроз мере институција локалне заједнице и организација Црвеног крста у градовима и општинама.

Циљ мапирања је био да се првенствено прикупе подаци о деци из угрожених удаљених сеоских средина која су ван образовног система, као и да се кључни актери у локалној заједници мобилишу и умреже са циљем пружања подршке деци и младима за укључивање у образовање и друштвену заједницу.

Целокупан процес је допринео да се стекне увид у :

- ✓ број деце из угрожених руралних средина која су ван образовног система у оним градовима и општинама које спроводе *Заједнички програм за инклузију*, а које су у сарадњи са локалном самоуправом процениле да је потребно спровести мапирање;
- ✓ препреке за укључивање деце у образовни систем;
- ✓ ресурсе на нивоу локалне заједнице за пружање подршке деци из осетљивих, руралних средина за укључивање у образовни систем;
- ✓ потребе деце и породица из осетљивих група за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком;

Поред основних података о деци из угрожених руралних средина која нису укључена у систем, од процеса мапирања се очекивало и да прикаже податаке о приступу породице мерама здравствене и социјалне заштите. Целокупан процес је допринео умрежавању различитих институција/организација на локалном нивоу које су у складу са својим капацитетима дефинисале мере подршке породици и деци у приступу системима заштите на локалном нивоу, као и укључивању деце у систем образовања.

Разлози за спровођење процеса мапирања

Црвени крст Србије је током 2012. године развио Стратегију социјалне делатности са дефинисањем оквира социјалне делатности Црвеног крста у Србији до краја 2018. године, узимајући у обзир анализу тренутног стања у Републици Србији, као и целокупне капацитете седишта Црвеног крста Србије и организација Црвеног крста у градовима и општинама.

Стратегија у приоритетне циљне групе убраја између осталог и децу из осетљивих група која су међу најугроженијима у Србији и са најмање капацитета да се носе са проблемима са којима

су суочени, а истовремено представљају будућност и изузетан људски потенцијал.

Други стратешки правац говори о доприносу већој социјалној инклузији, подршци породицама и заједницама са посебним фокусом на стварање повољног окружења за развој деце и младих из осетљивих група. Ово између осталог подразумева:

- ✓ обезбеђивање ефикасне и делотворне помоћи и психосоцијалне подршке кроз саветодавни рад са породицама и услуге подршке породици у старању о деци и старијима;
- ✓ обезбеђивање ефикасне и делотворне психосоцијалне подршке појединцима кроз саветодавни рад, пружање информација и помоћи у остваривању права и обавеза, едукативно – превентивне активности и сл.;

✓ развијање одрживих услуга социјалне делатности које не постоје на локалном нивоу;
У Републици Србији, према попису становништва из 2011. године, живи укупно 7.186.862 становника (без података за Косово и Метохију), од тог броја процењује се да око 3.950.000 живи у руралним подручјима. Званична статистика у Републици Србији препознаје два типа насеља – „градско“ и „остало“. Подаци о становништву у руралним подручјима који се могу пронаћи добијени, између осталог, током реализације пројекта „*Подршка програмирању руралног развоја и платном систему у Србији*“ показују да је 85% територије у Србији рурално и да на њој живи 55% становништва, док у званичној статистици тај број износи 44%¹.

Мерење апсолутног сиромаштва показује да се разлика између руралног и урбаног сиромаштва све више продубљује: 13,6% домаћинстава насељених на селима је сиромашно, док је то случај са само 5,7% оних који живе у градовима. Док је 2008. године на једног становника који је у граду испод границе сиромаштва долазио 1,5 у ванградском подручју, већ 2010. године овај однос се повећао на 2,4. Уколико би се пратила стопа сиромаштва мереног потрошњом она би била значајно виша него у градском подручју, а исто тако стопа сиромаштва мерена дохотком би била виша на селу.

Низак степен доступности социјалних услуга додатно излаже ризику породице у сеоским срединама чији је члан особа са инвалидитетом или са сметњама у развоју.

Када је реч о социјалним услугама намењеним деци и младима најчешће су организоване услуге дневног боравка за децу и младе са сметњама у развоју, дневни боравак за децу и младе са телесним инвалидитетом, становање уз подршку за младе који се осамостаљују.

Резултати истраживања о социјалној искључености у руралним областима Србије (Цвејић, 2010.) су показали да стопа сиромаштва у руралној Србији износи 38,6%, те да се сеоска популација суочава са великим проблемима сиромаштва и социјалне искључености у свим димензијама, поготово самачка домаћинства (43,6%), деца до 14 година (42,8), необразовани (44.1%)².

Што се образовног аспекта тиче, социјална искљученост сеоске деце се може видети по низу индикатора. Подаци из 2010. године показују да 44% деце предшколског узраста похађа неки облик организованог програма образовања, од тог броја 57% деце је у градском подручју, а 29% у руралном подручју³. Подаци из 2014. године говоре да је 50% деце похађало неки организован програм образовања у раном детињству, али подаци показују разлике у односу на тип насеља, 63% у градским насељима у поређењу са 27% у осталим насељима. Разлике се могу уочити и према регионима, где је похађање програма раног образовања најзаступљеније у београдском региону са 72%.⁴ Ова разлика је видљива и у обухвату обавезним предшколским припремним програмом. Покривеност основним образовањем је добра, али чак 20% младих узраста од 15 до 19 година не похађа средњу школу, а неки од разлога које наводе су недостатак интересовања (52% случајева) и недостатак новца (24% случајева)⁵.

Када се сви ови подаци узму у обзир, као и подаци да су данас у Србији најугроженија деца до 13 година старости (13,7%) и да овај проценат бележи раст, намеће се закључак да су деца у руралним срединама вишеструко под ризиком од сиромаштва и социјалне искључености.

¹ Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Кабинет потпредседнице Владе за европске интеграције, Студија: Будућност села у Србији, Аутори: Горан Живков, Ивана Дулић Марковић, Драгана Тар, Мирослав Божић, Бранислав Милић, Марко Пауновић, Пасцал Бернардини, Александра Марковић и Немања Теофиловић

² УНДП Србија, Сектор за инклузивни развој, Слободан Цвејић Марија Бабовић Мина Петровић Наталија Богданов Оливера Вуковић СОЦИЈАЛНА ИСКЉУЧЕНОСТ У РУРАЛНИМ ОБЛАСТИМА СРБИЈЕ Београд, 2010.

³ Истраживање вишеструких показатеља, 2010, MICS 4

⁴ Истраживање вишеструких показатеља, 2014, MICS 5

⁵ Приступ жена и деце услугама у руралним областима Србије и предлог мера за унапређење стања, УНИЦЕФ 2011

Мапирање које је спроведено кроз рад мобилних тимова организације Амити⁶ које је рађено на узорку око 500 деце са сметњама у развоју из 458 породица из 141 села шумадијског округа и Краљева управо указује на ову чињеницу и закључује да:

- ✓ значајан проценат породица ове деце живи у сиромаштву или дубоком сиромаштву;
- ✓ у систем социјалне заштите укључена је тек четвртина, а у систем образовања половина испитане деце, док им ни здравствена заштита није доступна у пуној мери;
- ✓ ова деца живе изоловано од локалне заједнице и често су изложена високом степену предрасуда и последицама неинформисаности, како у самој породици тако и у окружењу;
- ✓ родитељи/старатељи су лошијег здравственог стања, а додатно оптерећење постоји за оне о којима брину самохрани родитељи.

Ове чињенице, као и само опредељење Црвеног крста Србије дефинисано у Стратегији социјалне делатности су условиле спровођење мапирања у оквиру *Заједничког програма за инклузију* у оним срединама које у сарадњи са локалном самоуправом, као главним партнером у процесу мапирања, процене да постоји потреба за реализовањем ових активности. Мапирање деце ван образовног система у руралним срединама би требало да подстакне и умрежавање на нивоу локалних заједница са циљем планирања мера подршке деци из осетљивих група у складу са њиховим потребама уз укључивање свих значајних актера у локалној заједници.

Оквир спровођења активности мапирања и улога Црвеног крста Србије

Процес мапирања је реализован у периоду од 2016. до средине 2017. године у 13 градова и општина у Србији обухватајући 86 удаљених сеоских средина са укупно 1.006 породица и 1.754 деце и младих. Мапирање је реализовано уз укључивање различитих кључних актера на локалном нивоу, а пре свега јединица локалне самоуправе, центара за социјални рад,

образовних институција (школске управе, школе и предшколске установе), здравствених установа, интересорне комисије и организације цивилног друштва које су активне у области подршке деци и младима из осетљивих група. Умрежавање актера на нивоу локалне заједнице је допринело заједничком прикупљању и размени података и дефинисању мера подршке угроженој породици и деци. За започињање мапирања на локалном нивоу најзначајнију улогу је имала

локална самоуправа која је на основу расположивих података у сарадњи са Црвеним крстом и образовним институцијама процењивала потребу за започињањем мапирања у својој седини.

Свака од наведених институција/организација на локалном нивоу је имала обавезу да делегира једног представника за члана координативне групе за праћење спровођења активности и размене података. Представници центра за социјални рад, образовних институција и Црвеног

⁶ Amity „Snaga prijateljstva“ – Ka kvalitetnijem životu dece sa smetnjama u razvoju iz seoskih sredina, održana – 24. 1. 2012. u Beogradu

крста су чинили имплементациону групу која је директно радила на прикупљању неопходних података како о процењеном броју деце која су ван система на основу увида институција, тако и податке прикупљене у директном раду на терену. Имплементациона група је за потребе теренског рада у одређеној руралној средини позивала представника саме заједнице како би припремо/ла локалну заједницу за процес мапирања.

Подаци који су се прикупљали мапирањем су се односили на децу која нису укључена у образовни систем или су испала из образовног система. Узраст деце која су обухваћена мапирањем је од 3 до 14 година.

Прикупљање и обрада података је обављена у складу са Законом о заштити података о личности ("Сл. гласник РС", бр. 97/2008, 104/2009 - др. закон, 68/2012 - одлука УС и 107/2012), а нарочито чланом 10., 14., 15., 16. и 17. овог Закона.

Од родитеља или старатеља деце се током анкетирања тражила писана сагласност за

прикупљање података о деци, као и сагласност о начинима публикавања података.

Организације Црвеног крста и седиште Црвеног крста Србије су координирали процес мапирања и обезбеђивали логистичку подршку, док је значајну улогу у самом процесу имала јединица локалне самоуправе, центар за социјални рад и образовне институције.

Седиште Црвеног крста Србије је обезбеђивало подршку свим срединама у којима се мапирање реализовало, а кроз средства обезбеђена у оквиру *Заједничког пројекта за инклузију*.

Ова подршка је подразумевала:

- ✓ Ангажовање једне особе која је имала улогу локалног координатора и чији је задатак био да омогући несметану размену информација између институција/организација за које је планирано да буду укључене у процес прикупљања података. На основу добијених података, локални координатор је сачињавао план спровођења мапирања, одређивао тим анкетара и обезбеђивао адекватне услове за обављање теренског рада.
- ✓ Ангажовање анкетара односно тимова који су спроводили теренски рад.

Имплементација процеса мапирања је укључивала припремне активности, активности прикупљања података на локалном нивоу из секундарних извора, теренски рад, дефинисање мера подршке.

Према подели одговорности фазе у имплементацији мапирања су подразумевале следеће активности:

I. ФАЗА ПРИПРЕМЕ

Седиште Црвеног крста Србије	Одабир организација Црвеног крста за I фазу мапирања: тестирање инструмената, одређивање организација за учествовање у II фази мапирања	
	Први оперативни састанак седишта Црвеног крста Србије	✓ дефинисање кључних корака за мотивисање и мобилисање представника

	<p>(ЦКС) и представника организација Црвеног крста (ЦК) (секретар и локални координатор),</p> <p><i>Реализује се на почетку сваке фазе</i></p>	<p>институција/организација на локалном нивоу;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ дефинисање термина за развијање профила општине; ✓ дефинисање циљева састанка са представницима јединице локалне самоуправе, центра за социјални рад, образовне институције и сл.;
	<p>Дефинисање профила општине у домену образовања деце из осетљивих група</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ дефинисање профила општине са основним подацима о статусу деце из осетљивих група у образовном систему (подаци који су тренутно доступни), модела који постоје на нивоу локалне заједнице који подржавају укључивање деце у систем и кључних актера значајних за активност мапирања; ✓ представљање основних циљева мапирања и укључивања деце у образовање као и улоге сваког од кључних чинилаца; ✓ добијање сагласности за учествовање у процесу мапирања;
	<p>Подршка седишта ЦКС организацији ЦК у припреми састанака са представницима локалне самоуправе, центра за социјални рад, школске управе и образовне институције</p>	
	<p>Разматрање припремљених инструмената за мапирање</p>	
	<p>Разматрање локалних буџета за спровођење мапирања</p>	
	<p>Припрема материјала који описују типове неодложних интервенција анкетара (информације за породице), као и ситуација у којима је потребно укључивање надлежних институција</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ дефинисање улоге и нивоа одговорности имплементационог тима током рада на терену;
<p>Организације Црвеног крста у градовима и општинама</p>	<p>Одабир и ангажовање локалног координатора</p>	<p>Секретар одабране организације Црвеног крста ће извршити одабир локалног координатора. Ова особа може бити сарадник запослен у организацији Црвеног крста или волонтер чије је образовање из области социјалне заштите, образовања или здравства. Улога локалног координатора:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ припрема и обезбеђивање услова за спровођење мапирања (логистичка подршка); ✓ праћење породице у остваривању својих права, а након завршетка процеса мапирања и обезбеђивање подршке;
	<p>Израда профила општине</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ дефинисање профила општине са основним подацима о статусу деце из осетљивих група у образовном систему (подаци који су тренутно доступни), модела који постоје на нивоу локалне заједнице који подржавају укључивање деце у систем и кључних актера значајних за активност мапирања; ✓ дефинисање неколико основних карактеристика општине из домена образовања деце и младих из осетљивих група, а које могу да буду добар алат за представљање проблема представницима локалне самоуправе са

		<p>циљем добијања подршке за спровођење активности;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ локални координатор, на основу доступних података у сарадњи са представницима седишта Црвеног крста Србије сачињава профил општине; ✓ предлог угрожених руралних средина на основу података општине и Црвеног крста за спровођење мапирања.
	Прелиминарни разговори са представницима јединице локалне самоуправе, центра за социјални рад, школске управе и образовне институције	<ul style="list-style-type: none"> ✓ упознавање са процесом мапирања и корацима који се спроводе као и са очекиваним резултатима процеса; ✓ истицање важности учествовања сваке од институција у процесу, као и значаја њиховог непосредног учешћа у прикупљању података; ✓ представљање инструмената и буџета; ✓ организација Црвеног крста обавља прелиминарне појединачне разговоре са представницима наведених институција.
	Састанак представника јединице локалне самоуправе, центра за социјални рад, школске управе и образовне институције, интерресорне комисије, невладиних организација (НВО) и организација цивилног друштва (ОЦД) и представника Црвеног крста (координациона група)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ упознавање са циљевима, активностима и очекиваним резултатима мапирања; ✓ сагледавање постојећих података као и података које је потребно прикупити из институција/организација које чине координациону групу; ✓ представљање координационе групе и имплементационе групе која ће непосредно радити на прикупљању података; ✓ разматрање временског оквира за прикупљање података из институција, као и излазак на терен; ✓ представљање инструмената.
	Обука анкетара	<ul style="list-style-type: none"> ✓ припрема анкетара; ✓ договор о начину прикупљања података.

II. ФАЗА ПРИКУПЉАЊА СЕКУНДАРНИХ ПОДАТАКА

Организације Црвеног крста у градовима и општинама	Прикупљање секундарних података на локалном нивоу из институција које чине координативну групу	<ul style="list-style-type: none"> ✓ процена броја деце из руралних средина ван образовног система; ✓ локални координатор у сарадњи са представницима организација / институција на локалном нивоу прикупља неопходне податке;
	Обрада података уз подршку представника седишта ЦКС	<ul style="list-style-type: none"> ✓ обрада податка са циљем процене: <ul style="list-style-type: none"> ○ броја деце која су ван образовног система; ○ угрожених руралних заједница; ✓ одговорност локалног координатора уз подршку имплементационе групе;
	Мапирање ресурса у локалној заједници за подршку деци из осетљивих група за укључивање у образовни систем	<ul style="list-style-type: none"> ✓ анализа доступних мера подршке на локалном нивоу за децу; ✓ одговорност локалног координатора уз подршку координационе групе;

	Обрада података уз подршку представника седишта ЦКС	<p>Сумирање информација о:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ системским и вансистемским видовима подршке за укључивање деце из осетљивих група у образовање; ✓ системским и вансистемским видовима подршке из домена социјалне заштите угроженој деци и породицама; ✓ системским и вансистемским видовима подршке из домена здравствене заштите угроженој деци и породицама; ✓ капацитетима локалне заједнице у домену образовања и подршке деци из осетљивих средина (број предшколских установа, број школа, обезбеђен превоз и сл.); <p>Одговорност локалног координатора уз подршку имплементационог тима.</p>
	Презентовање резултата координационој групи	<ul style="list-style-type: none"> ✓ упознавање представника координационе групе са резултатима мапирања ресурса на локалном нивоу како би се припремили за пружање подршке деци идентификованој током мапирања; ✓ локални координатор ће представити резултате координационој групи са назнаком могућег броја деце којима ће требати подршка;
	Укључивање представника локалне руралне заједнице у координациони тим	<ul style="list-style-type: none"> ✓ припрема заједнице за процес мапирања; ✓ упознавање представника заједнице у којој ће се радити мапирање са циљевима ове активности као и са његовом улогом.
	Упознавање заједнице са процесом мапирања од стране локалног координатора и њиховог представника	
Седиште Црвеног крста Србије	Подршка организацији Црвеног крста током обраде података	

III. ФАЗА ТЕРЕНСКОГ РАДА/МАПИРАЊЕ

Организација Црвеног крста	Рад на терену – посета породицама	<ul style="list-style-type: none"> ✓ прикупљање података о деци ван образовног система; ✓ логистичка подршка организација Црвеног крста и локалног координатора; ✓ посете породицама и деци од стране имплементационог тима; ✓ пружање неопходних информација о процесу мапирања и коришћењу података; ✓ потписивање сагласности о коришћењу прикупљених података
	Састанак имплементационог тима током процеса мапирања	<ul style="list-style-type: none"> ✓ размена података између група које раде мапирање;
	Обрада података уз подршку седишта Црвеног крста Србије	
	Представљање података координационој групи	

	Дефинисање мера подршке деци и породицама од стране представника институција и организација чланова координационе групе	<ul style="list-style-type: none"> ✓ пружање подршке угроженој деци и породицама; ✓ у складу са капацитетима појединачне институције и организације дефинишу мере подршке деци и породици у складу са делокругом рада;
	Праћење остваривања права породице и подршка детету у образовном систему	<ul style="list-style-type: none"> ✓ пружање подршке породици; ✓ локални координатор Црвеног крста ће пратити породице које су идентификоване као изразито угрожене у остваривању права и подржавању детета у образовању.
Црвени крст Србије	Пружање подршке у обради података	
	Сумирање података из свих организација Црвеног крста које су спровеле процес мапирања	
	Публиковање налаза и резултата	

Прикупљање података – Инструменти за мапирање

Прикупљање података у 13 средина се реализовало током 2016. и 2017. године. Податке су прикупљали чланови имплементационе групе, а кроз теренски рад користећи инструменте за мапирање, којима су добијени подаци о социјалном, образовном и здравственом стању породица и образовном статусу деце са увидом у баријере за укључивање у образовање сагледане од стране породице.

Пре самог изласка на терен, локални координатор и чланови координационе групе сачинили су профил општине и на тај начин добили увид у потенцијални број деце одговарајућег узраста ван образовног система. Податке добијене кроз секундарне изворе су укрстили са подацима о угроженим удаљеним сеоским срединама на нивоу општине. На

тај начин је координациона група доносила одлуку о иницирању активности мапирања у одређеним удаљеним сеоским срединама у којима је потребно додатно прикупити податке о деци ван образовног система и њиховим породицама. За оне удаљене средине у општини за које су подаци локалних организација и институција указивали да у њима живе доминантно старачка домаћинства, мапирање није рађено.

Профил општине је организацијама Црвеног крста и партнерима такође пружио увид у ресурсе у локалној заједници за пружање подршке деци и породицама из удаљених сеоских средина за које је утврђено мапирањем да је оваква подршка потребна.

Пре фазе прикупљања података локални координатор и имплементациона група су припремили кратак информативни документ у коме су се налазиле основне информације о могућим видовима подршке деци и породицама у оквиру образовања, социјалне и здравствене заштите, као и оних које пружају организације цивилног друштва.

Подаци о деци и породици су прикупљани у директном контакту са породицом, а у складу са Законом о заштити података о личности ("Сл. гласник РС", бр. 97/2008, 104/2009 - др. закон, 68/2012 - одлука УС и 107/2012). Инструменти за прикупљање података о деци су дефинисани на начин да дају увид у степен укључености деце у образовни систем према узрасту и то за предшколски и основношколски узраст, преглед баријера за неукључивање деце у образовање и рано напуштање образовања и могућности укључивања деце и младих у доступне облике подршке на нивоу локалне заједнице.

Анкетари су кроз директан контакт са децом и породицом добили увид и у најприоритетније потребе породице у тренутку мапирања о којима су детаљно извештавали организацију Црвеног крста и центар за социјални рад. Значајно је навестити да су анкетари као један вид подршке приликом прикупљања података, породицама уручивали пакете хране и хигијене.

Налази мапирања деце и младих ван образовног система у руралним срединама

Профили општина у којима је спровођено мапирање

Мапирање деце и младих ван образовног система у руралним срединама у Србији је реализовано у 13 градова и општина у Србији, при чему су подаци из 12 средина разматрани у овом извештају. Мапирање је спроведено у 86 руралних средина од 375 колико их укупно има у градовима и општинама које су ове активности реализовале, што чини 22,93%.

Табела 1. *Списак градова и општина у којима је реализовано мапирање*

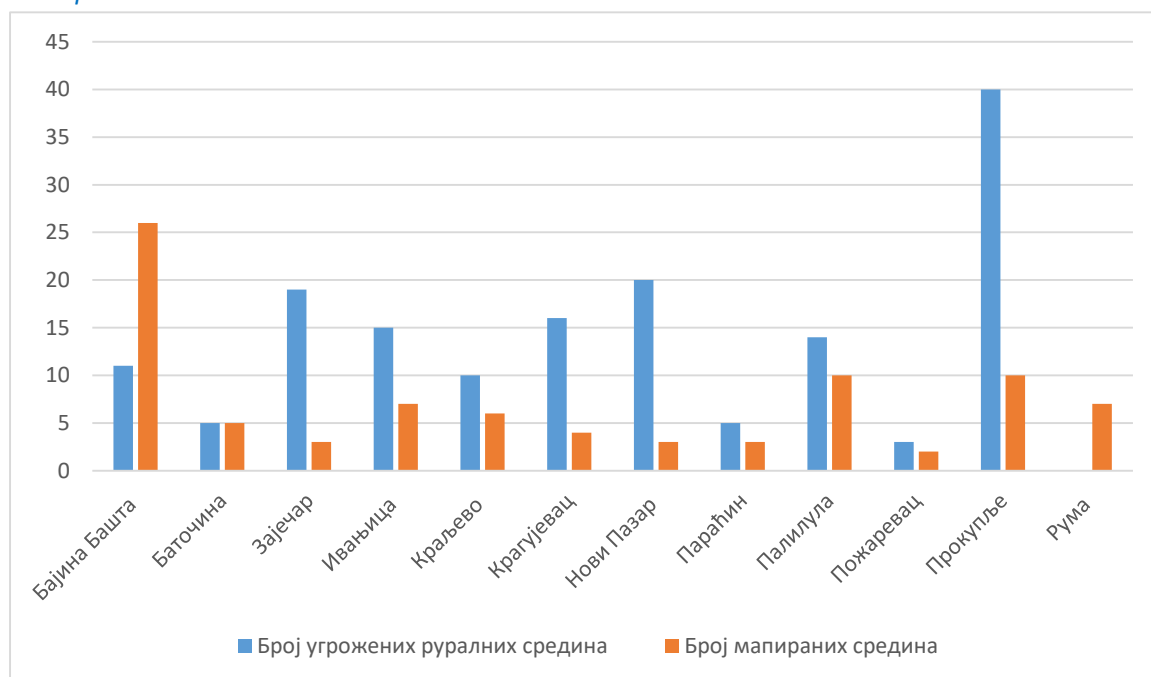
1	Бајина Башта	8	Нови Пазар
2	Баточина	9	Параћин
3	Велика Плана ⁷	10	Палилула
4	Зајечар	11	Пожаревац
5	Ивањица	12	Прокупље
6	Краљево	13	Рума
7	Крагујевац		

Организације Црвеног крста које су спроводиле мапирање истичу да на територији општине постоје удаљене сиромашне средине без адекватне инфраструктуре са ограниченом доступношћу установама од јавног значаја. Укупан број оваквих средина у 12 градова и општина је 138, а за њих 86 је процењено да је потребно спровести мапирање, што чини 62,32%. Треба имати у виду да је мапирање обављено у оним срединама где живи већи број деце и младих, односно, нису узете у обзир удаљене сеоске средине са доминантно старачким домаћинствима.

⁷ Број средина и подаци из Велике Плана нису узети у разматрање у финалном извештају због немогућности њихове обраде.

Графикон 1. Упоредни приказ угрожених сеоских средина и средина у којима је спроведено мапирање

Скоро све општине имају ажурне податке о укупном броју деце одређеног узраста са боравиштем на територији општине, као и укупан број деце која су укључена у образовни систем. Табела 2. показује однос укупног броја деце на територији општине предшколског и основношколског узраста са бројем деце која су уписана у одређени ниво образовног система. Извор података су профили општина сачињени у оквиру процеса мапирања. Ради поређења табела 3. приказује преглед сличних података узимајући у обзир број деце на територији општине узраста од 0 до 6 и од 7 до 14 и број деце која су у образовном систему, а према узрасту од 3 до уписа у предшколски припремни програм, деца у предшколском припремном програму, као и деца која похађају основну школу. Извор података је Републички завод за статистику – ДевИнфо за 2016. годину⁸.

Табела 2. Укупан број деце на територији општине предшколског и основношколског узраста и број деце која су уписана у образовање

Општина	Број деце узраста 3-5,5 година	Број деце у предшколској установи 3-5,5 година	Број деце узраста 5,5-7	Број деце у предшколском припремном програму	Број деце узраста 7-14	Број деце 7-14 година у образовању
Бајина Башта	568	360	463	260	1.949	1.949
Баточина	262	126	167	91	901	853
Зајечар	879	666	889	685	4.213	2.933
Ивањица	758	495	791	328	2.450	2.450
Краљево	1.985	577	2.100	688	8.570	8.300
Крагујевац	8235	1800	1700	1697	8187	14010
Нови Пазар	N/A	822	N/A	988	14.045	12.572

⁸ Републички завод за статистику <http://devinfo.stat.gov.rs/diSrbija/diHome.aspx>

Параћин	1.050	447	600	445	4.100	4.045
Палилула	N/A	1.727	N/A	3.137	13.259	12.575
Пожаревац	1.035	922	1.085	645	6.011	5.920
Прокупље	N/A	396	N/A	377	3.418	3.360
Рума	N/A	813	N/A	450	3.801	3.893

Табела 3. Број деце на територији општине узраста од 0 до 6 и од 7 до 14 и број деце која су у образовном систему

Општина	Број деце узраста 0-6	Деца узраста 0-3 у предшколском васпитању	Деца узраста од 3 до поласка у ППП у предшколском васпитању	Број деце у предшколском припремном програму	Обухват предшколским образовањем	Број деце узраста 7-14	Број деце узраста 7-14 година у образовању	Обухват основношколским образовањем
Бајина Башта	1.391	134	267	189	42,42%	1.915	1.897	99,06%
Баточина	582	44	126	91	44,85%	901	817	90,68%
Зајечар	2.914	298	529	398	42,04%	3.715	3.526	94,91%
Ивањица	1.754	171	237	222	35,92%	2.636	2.288	86,80%
Краљево	7.334	615	1.234	1.048	39,50%	10.057	9.698	96,43%
Крагујевац	12.253	1.458	2.492	1.672	45,88%	13.726	13.649	99,44%
Нови Пазар	10.760	520	822	988	21,65%	14.045	12.572	89,51%
Параћин	3.246	136	445	437	31,36%	3.959	3.716	93,83%
Палилула	13.680	2.008	3.137	1.727	50,23%	13.758	12.927	93,96%
Пожаревац	3.760	507	823	583	50,88%	4.774	4.609	96,54%
Прокупље	2.803	171	396	377	33,68%	3.418	3.360	98,30%
Рума	3.186	217	701	463	43,35%	3.801	3.782	99,50%

Ресурси у локалној заједници

Градови и општине у којима је рађено мапирање су у оквиру својих координативних група, а на основу прелиминарних података прикупљених из секундарних извора доносиле одлуку о иницирању мапирања у селектованим угроженим удаљеним срединама. Један од услова за спровођење мапирања, поред саме удаљености, је био и ограничена инфраструктура као и образовна понуда у оквиру заједнице или у њеној близини.

Мапирање није рађено у селима где су доминантна старачка домаћинства. Приликом анализе ресурса у локалној заједници потврђено је да од 86 угрожених заједница у којима је рађено мапирање у 80 не постоје организовани програми предшколског васпитања за

децу узраста 3 до 5,5 година. Што се тиче предшколског припремног програма у мапираним руралним срединама већина општина наводи да је ова могућност доступна деци у оквиру најближих основних школа. Половина мапираних општина наводи да локална самоуправа финансира услугу обезбеђивања превоза деце из удаљених сеоских средина до образовне установе, али исто тако истичу да нису увек све средине обухваћене и да родитељи морају децу из најудаљенијих средина да доводе до места где се деца из више села окупљају за одлазак у предшколску установу.

Од укупног броја руралних средина које су мапиране њих 5 нема основну школу, али скоро све општине наводе да постоји организован превоз за децу до основне школе који финансира локална самоуправа. Превозом нису све средине обухваћене и као што је случај са децом предшколског узраста, родитељи морају децу из најудаљенијих средина да доводе до места где се деца из више села окупљају за одлазак у школу. Графикон 2. представља упоредни приказ броја руралних средина у општини са бројем средина у којима је организован предшколски програм за децу од 3 до 5,5 година, предшколски припремни програм и у којима се налазе истурена одељења матичне основне школе.

Графикон 2. Број средина са предшколским програмима за децу узраста 3-5,5 и предшколским припремним програмом

*Црвени крст Палилуле је као удаљене средине узимао у обзир нехигијенска ромска насеља на територији општине Палилула.

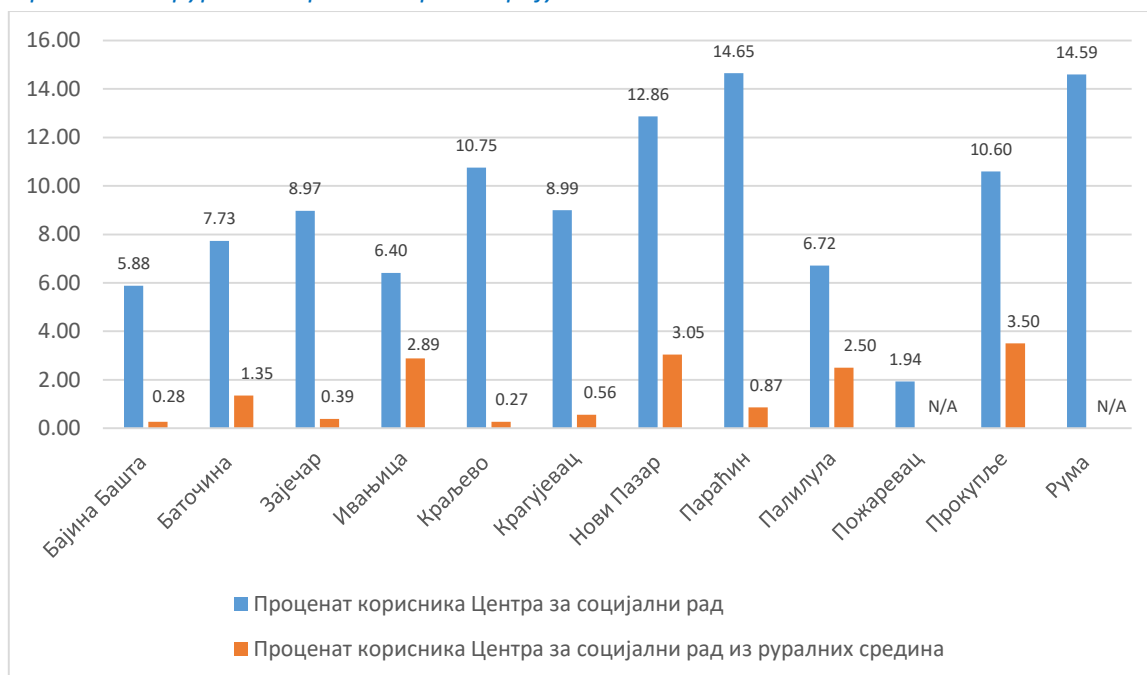
Табела 4. Списак мапираних општина у којима је организован превоз деце до предшколске установе и основне школе

Општина	Превоз деце до предшколске установе	Превоз деце до основне школе
Бајина Башта	Не	Да
Баточина	Не	Да
Зајечар	Не	Да
Ивањица	Да	Да
Краљево	Да – нису обухваћене све средине	Да – нису обухваћене све средине
Крагујевац	Да	Да – нису обухваћене све средине
Нови Пазар	Да – нису обухваћене све средине	Да – нису обухваћене све средине
Параћин	Не	Да – нису обухваћене све средине
Палилула	Не	Да – само 1 школа у Падинској Скели
Пожаревац	Да – нису обухваћене све средине	Да
Прокупље	Не	Не
Рума	Нема потребе за организованим превозом	Да

Кроз анализу ресурса утврђено је да 8 мапираних општина има ангазоване педагошке асистенте, укупно 30 у 21 основној школи. На територији општине по проценама координативне групе функционална је интерресорна комисија.

Што се тиче социјалног статуса у мапираним општинама укупно 61.176 особа су корисници услуга центара за социјални рад, од тог број 12.234 су из најугроженијих руралних средина.

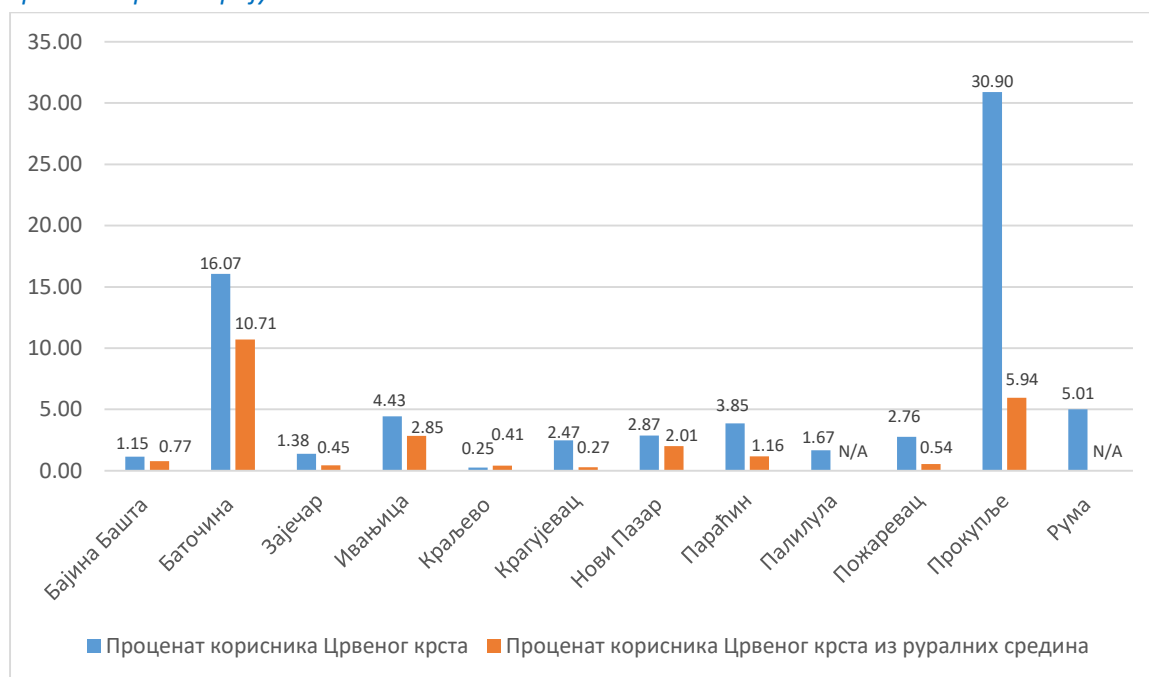
Графикон 3. Укупан проценат корисника услуга центара за социјални рад и проценат корисника из руралних средина према броју становника

Организације Црвеног крста које су учествовале и координирале процес мапирања укупно обухватају 33.563 корисника, а од тог броја 9.012 су корисници који живе у удаљеним сеоским подручјима.

Графикон 4. Укупан проценат корисника Црвеног крста и проценат корисника из руралних средина према броју становника

Организације Црвеног крста кориснике подржавају кроз следеће програме директне помоћи и психосоцијалне подршке:

- ✓ Народна кухиња;
- ✓ Заједнички програм за инклузију ромске деце и деце из осетљивих група;
- ✓ Радни викенд на селу;
- ✓ Промоција хуманих вредности;
- ✓ Програм борбе против трговине људима;
- ✓ Подршка породицама из осетљивих група у прибављању личних докумената;
- ✓ Брига о старијим лицима;
- ✓ Помоћ породицама у храни и хигијени;
- ✓ Помоћ породицама у половној одећи и обући;
- ✓ Подела новогодишњих пакетића за децу;
- ✓ Подела школског прибора;
- ✓ Подела дрва за огрев (1 организација Црвеног крста);
- ✓ Расподела школских ужина за децу из социјални угрожених породица (2 организације);
- ✓ Опоравак деце у летњим и зимским камповима у одмаралиштима Црвеног крста Србије;
- ✓ Информативно едукативне радионице за младе на тему: болести зависности, полно преносиве болести, здрави стилови живота.

Наведене програме организације Црвеног крста спроводе и са корисницима у удаљеним сеоским срединама.

Поред програма Црвеног крста у срединама у којима се спроводило мапирање активне су и организације цивилног друштва за помоћ деци из осетљивих група као и удружења за подршку деце и младих са сметњама у развоју. Број организација цивилног друштва зависи од величине града или општине, тако да се највећи број организација активних у области подршке деци и младим из осетљивих група може видети у градовима попут Крагујевца и Краљева.

Табела 5. Листа ОЦД и удружења по мапираним градовима/општинама

#	Општина/Град	ОЦД/Удружење
1	Бајина Башта	✓ Удружење деце са сметњама у развоју и њихових родитеља "И ми постојимо" – дневни боравак
2	Баточина	/
3	Зајечар	/
4	Ивањица	✓ Удружење МНРО Ивањица – дневни боравак, клуб за децу са сметњама у развоју ✓ Удружење за дечју и церебралну парализу - дневни боравак, лични пратилац, предах услуга
5	Краљево	✓ Дечије СОС село – смештај деце без родитељског старања ✓ Верска организација – помоћ угроженим породицама у храни, хигијени, одећи и обући ✓ Савез глувих и наглувих, Савез слепих, Савез особа са дистрофијом – помоћ члановима удружења у остваривању одређених права породице, ✓ ХЕЛП – помоћ деци кроз новчану подршку ✓ Интер СОС – програми социјалног опоравка ✓ Un Ponte Per – оснаживање породице кроз програме самозапошљавања
6	Крагујевац	✓ Романипен – рад са децом од 3 до 6 година, библиотека играчака ✓ Коло српских сестара – помоћ деци у одећи, обући, слаткишима
7	Нови Пазар	✓ НВО Индиго из Ниша – подршка деци из осетљивих група узраста 3-5,5 година и основношколског узраста ✓ Балкански центар за миграције – помоћ при вађењу личних докумената и остваривања права из домена социјалне заштите
8	Параћин	/
9	Палилула	✓ Центар за интеграцију младих – рад са децом која су укључена у живот и рад на улици, програми укључивања деце у предшколски и школски систем у два ромска насеља у општини.
10	Пожаревац	/
11	Прокупље	/
12	Рума	/

Мапирање ресурса у локалној заједници показује да је у 10 општина/градова у оквиру здравственог система ангажована ромска медијаторка и да ромске медијаторке прикупљају податке о укључивању ромске деце у образовање.

Остале услуге из домена социјалне заштите које су намењене деци су представљене у табели 6.

Табела 6. Услуге из домена социјалне заштите у општини/граду

Услуга из домена социјалне заштите	Општина у којима је услуга доступна деци из осетљивих група
Дневни боравак	Ивањица, Краљево, Крагујевац, Параћин, Пожаревац, Прокупље, Рума
Помоћ у оспособљавању за рад	Ивањица, Краљево, Палилула, Пожаревац, Прокупље, Рума
Свратиште	Крагујевац, Палилула
Становање уз подршку	Краљево, Крагујевац, Параћин, Палилула
Лични пратилац детета	Ивањица, Краљево, Параћин, Палилула, Рума
Предах услуга	Ивањица, Краљево, Крагујевац
Прихватилиште за жртве насиља у породици и центар за младе	Крагујевац
Клуб младих особа са инвалидитетом	Крагујевац

Мере подршке деци из осетљивих група у домену социјалне заштите које подржавају укључивање деце и њихов останак у образовном систему приказане су у табели 7.

Важно је напоменути да поједине мере као што су бесплатна ужина, обезбеђивање превоза до образовне установе или бесплатан школски прибор су мере које су у одређеним општинама доступне за ограничен број деце или се оне повремено јављају као одговор заједнице или различитих организације на потребе одређеног броја деце из осетљивих група.

Табела 7. Мере подршке деци из осетљивих група за укључивање и останак у образовном систему

Мера подршке	Општине у којима је мера доступна деци из осетљивих група
Повремена једнократна новчана помоћ	Бајина Башта, Баточина, Ивањица, Краљево, Крагујевац, Нови Пазар, Параћин, Пожаревац, Прокупље, Рума
Бесплатна ужина	Бајина Башта, Баточина, Краљево, Крагујевац, Нови Пазар, Палилула, , Пожаревац, Прокупље, Рума
Обезбеђивање бесплатног превоза за децу до образовне институције	Бајина Башта, Баточина, Зајечар, Ивањица, Краљево, Крагујевац, Нови Пазар, Параћин, Палилула, Пожаревац, Прокупље, Рума
Обезбеђивање умањене цене превоза деце до образовне институције	Краљево, Крагујевац, Нови Пазар, Рума
Бесплатни уџбеници	Ивањица, Краљево, Крагујевац, Нови Пазар, Пожаревац, Рума
Бесплатан школски прибор	Баточина, Ивањица, Краљево, Крагујевац, Нови Пазар, Палилула, Пожаревац, Прокупље, Рума

Резултати мапирања у руралним срединама

Након мапирања ресурса у локалној заједници и на основу информација партнерских институција/организација, тимови су дефинисали удаљене руралне заједнице у којима је спроведено мапирање. Укупно 1.006 породица и 1.754 деце у 86 удаљених сеоских средина је учествовало у процесу мапирања. Од броја деце која су учествовала у мапирању 893 су дечаци, а 861 девојчица узраста од 3 до 14 година.

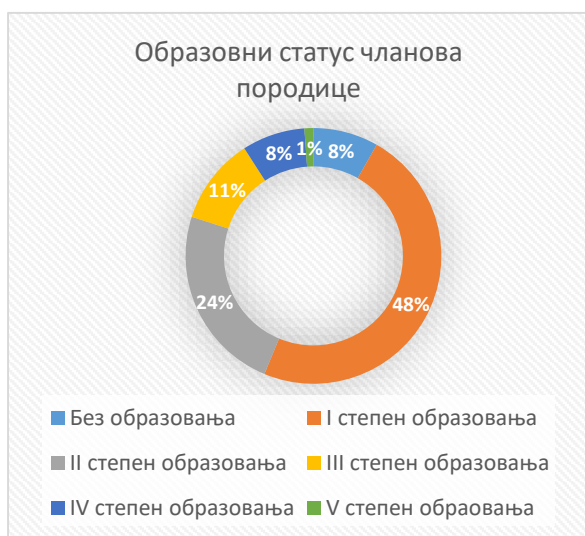
Породице које су мапирани су најчешће вишечлане породице са 6 и више чланова. Просечан број деце по породици је двоје што говори да су у питању домаћинства са више генерација.

Графикон 5. Структура домаћинства

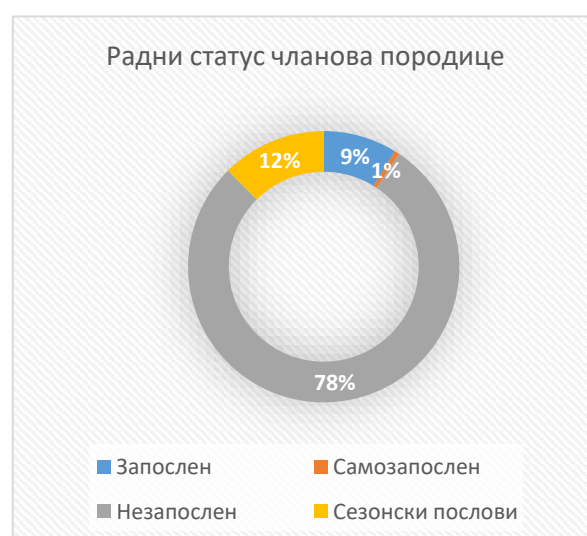

Чланови породица које су учествовале у мапирању су најчешће са првим степеном образовања 47,72% и већина испитаника су незапослени 51,45% или се баве сезонским пословима 8,21%.

Графикон 6. Образовни статус чланова породице

Графикон 7. Радни статус чланова породице

Породице углавном остварују приходе кроз новчану социјалну помоћ 48,86%. Поред тога од осталих услуга социјалне заштите породице остварују право на дечији додаток 23,93% и једнократну социјалну помоћ 21,80%.

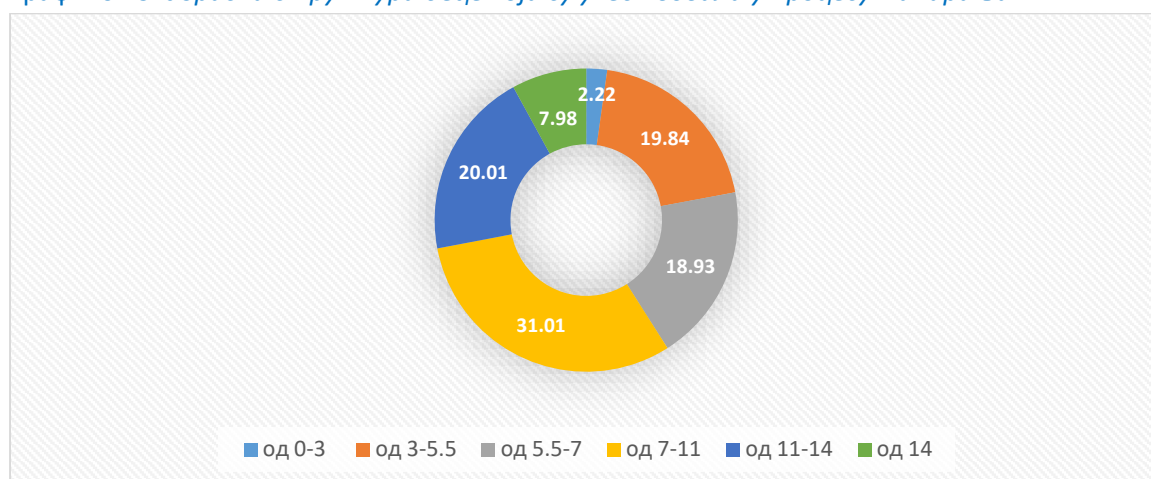
Све породице наводе да су корисници различитих програма организације Црвеног крста.

Графикон 8. Процент од укупног броја мапираних породица - корисници појединачних програма помоћи организација Црвеног крста

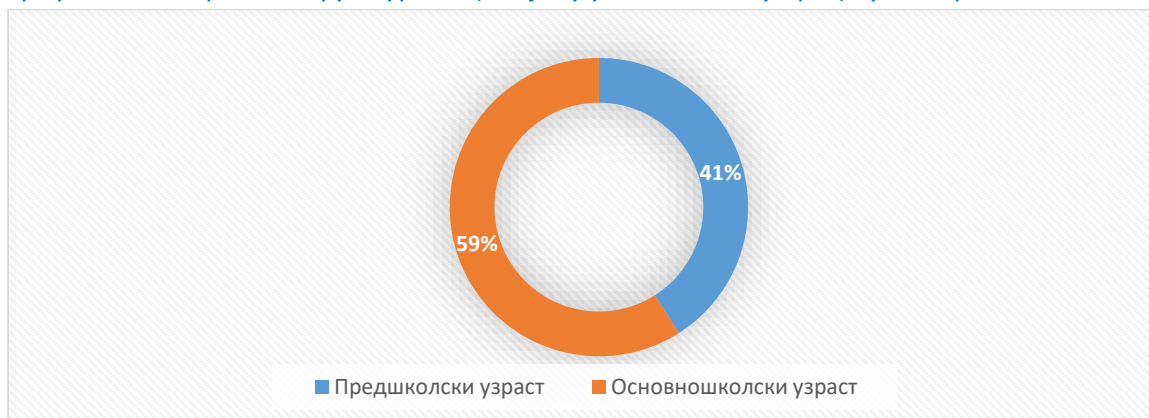

Деца која су учествовала у процесу мапирања су у највећој мери раног основношколског узраста од 7 до 11 година 31,01%, а најмање је било деце узраста од 0 до 3 године 2,22%, односно 40,99% су деца предшколског узраста, 59,01% су деца школског узраста.

Графикон 9. Узрасна структура деце која су учествовала у процесу мапирања

Графикон 10. Узрасна структура деце која су учествовала у процесу мапирања

Од укупног броја деце предшколског узраста 44,64% је укључено у неки облик предшколског васпитања, док 55,36% није укључено у предшколску установу, или је било уписано, али је више не похађа. Деца која не похађају предшколску установу су највише узраста од 3 до 5,5 година 73,85%, док 26,20% је узраста 5,5 до 7 година.

Графикон 11. Деца предшколског узраста- образовни статус

Од укупног броја деце школског узраста њих 88,79% похађа основну или средњу школу или школу за образовање одраслих, 10,05% је завршило основну школу. Процент деце која у тренутку мапирања нису укључена у образовни систем је 11,21%. Од укупног броја деце која су тренутно ван образовања 37,93% су прерано напустили школу.

Графикон 12. Деца школског узраста – образовни статус

На питање родитељима да наведу који су разлози зашто дете није укључено у образовање најчешћи одговор је непостојање материјалних услова попут одеће, обуће и неопходног радног материјала.

Табела 8. Разлози које родитељи наводе за неукључивање деце у образовање

Дете нема адекватну одећу и обућу	268
Немогућност обезбеђивања неопходног радног материјала	230
Превоз деце није организован, а потребне трошкове породица не може да покрије	212
Висока цена за похађање предшколске установе	143
Нисам имао/ла информацију о могућностима и начинима уписа детета у предшколску установу/основну школу	72
Нема понуде предшколске установе у руралним срединама	53
Нисам имао/ла информацију о могућностима умањења цене/видовима подршке за похађање предшколске установе	52
Хроничне болести или сметње у развоју	47
Непостојање личних докумената потребних за упис детета у образовну установу	22
"Још су мали"	7

Разлози за неукључивање који су здравствене природе, а које родитељи наводе, су најчешће хроничне незаразне респираторне болест, а од сметњи у развоју најчешће су навођене тешкоће у интелектуалном функционисању.

Као разлоге за рано напуштање образовања породице наводе разлоге који су истакнути у табели у наставку.

Табела 9. Разлози за рано напуштање образовања

Проблеми у разумевању градива и слабе оцене	164
Немогућност подмиривања трошкова везаних за школовање детета	106
Сиромаштво породице, морао/ла почети да ради	95
Несређена породична ситуација	86
Превелик број изостанака	75
Превелика удаљеност од школе	39
Болест	18

Родитељи 27,27% деце која су напустила образовни систем као разлог напуштања образовања наводе и неке од сметњи у развоју деце и/или хронично обољење.

Табела 10. Број деце која су напустила школовање услед сметњи у развоју или обољења

Хроничне болести коштано-зглобног система	4
Тешкоће у интелектуално функционисању	3
Отежано кретање	2
Кретање уз помоћ инвалидских колица	2
Сметње вида (слепило)	1

Деца и породице које су учествовале у мапирању су упознате са одређеним бројем услуга које постоје на нивоу локалне заједнице и корисници су тих услуга у већини случајева. У табели у наставку дат је преглед услуга за децу и младе и општине у којима корисници из руралних средина користе ове услуге.

Табела 11. Преглед услуга које користе деца и млади из руралних средина по општини/граду

Услуга из домена социјалне заштите	Општине које пружају услугу корисницима
Дневни боравак	Бајина Башта, Баточина,
Накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју	Ивањица
Регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица	Краљево, Нови Пазар
Лични пратилац за децу са сметњама у развоју која су укључена у образовни систем	Бајина Башта, Баточина, Ивањица
Предах услуга	/
Бесплатна ужина	Бајина Башта, Краљево, Крагујевац, Нови Пазар
Обезбеђивање бесплатног превоза за децу до образовне институције	Зајечар, Краљево, Крагујевац, Нови Пазар, Пожаревац, Прокупље
Бесплатни уџбеници	Зајечар, Ивањица, Краљево, Крагујевац, Нови Пазар, Параћин, Палилула, Пожаревац
Бесплатан школски прибор	Ивањица, Крагујевац, Нови Пазар, Параћин, Пожаревац, Прокупље

Од осталих услуга за социјално угрожене породице које пружају организације цивилног друштва, деца из осетљивих група су корисници следећих услуга:

Табела 12. Услуге организација цивилног друштва које користе деца из руралних средина

Пружање помоћи у виду једнократних пакета хране и хигијене	Црвени крст, Удружење за дечју и церебралну парализу, Удружење пензионера Прокупље
Народна кухиња	Црвени крст
Бесплатна ужина	Црвени крст
Обезбеђивање школског прибора	Црвени крст, НВО Индиго
Бесплатни уџбеници	НВО Индиго, Романипен Крагујевац,
Подршка у одећи и обући	Црвени крст, Центар за интеграцију младих

Обезбеђивање новогодишњих пакетића	Црвени крст, Центар за интеграцију младих, Удружење оболелих од мишићних и неуромишићних болести
Здравствено – превентивни рад	Црвени крст
Помоћ у учењу и изради домаћих задатака	Црвени крст
Летњи опоравак деце на мору или планини	Црвени крст, НВО "Uno Ponte Per" (финансијска подршка)
Подршка укључивању у образовни систем	Црвени крст, Центар за интеграцију младих
Свратиште	Центар за интеграцију младих
Помоћ у кући	НВО "Подршка заједно"
Новчана помоћ породицама из осетљивих група са децом	НВО "Uno Ponte Per"

Као најприоритетније мере и/или потребе којима би се пружила подршка деци из осетљивих група за укључивање у образовање родитељи наводе следеће:

1. *Материјала подршка ради задовољења потреба деце и набавке потребних ствари за школу;*
2. *Побољшање стамбених и хигијенских услова живота, храна, одећа, обућа као и неопходан школски прибор;*
3. *Потреба да васпитач бар три пута недељно буде у насељу где би могао радити са децом, обезбеђивање топлог оброка за децу у припремној настави;*
4. *Школски прибор, уџбеници, одећа и обућа;*
5. *Материјална подршка;*
6. *Школски прибор, одећа и обућа, ужина, уџбеници, хигијенска средства, месечна карта, лекови;*
7. *Помоћ око уређења инфраструктуре, помоћ око приближавања услуга здравствене заштите, помоћ око запошљавања радно способних чланова породице;*
8. *Побољшање услова становања;*
9. *Повећање запослености;*
10. *Економска сигурност;*
11. *Решавање стамбеног питања, огрев за зиму, превоз деце са потешкоћама у развоју, незапосленост, сређивање лоших путева, новчана помоћ, хигијена и средства за хигијену, храна, струја, нова кућа, шпорет, веш машина, лекови за старије; пресељење из насеља, посао, кревети.*

Анкетари су бележили лична запажања приликом теренског рада о условима у којима породице живе и најзначајнија запажања су наведена у наставку:

1. *Обезбедити новчану помоћ, упознати породице са правима које могу остварити.*
2. *Велики број деце усамљено и несоцијализовано.*
3. *Велики број деце ретко долази у друго место или град.*
4. *Деца избегавају да иду у школу јер су исмејавана од својих вршњака због неадекватног одржавања хигијене.*
5. *Често одлазе без ужине коју не могу да плате.*
6. *Живот деце је у трошним кућама, вода је бунарска, сумњивог квалитета, куће влажне, хигијенски услови неадекватни за нормалан живот.*
7. *Удаљеност и временске прилике утичу на одлазак деце у школу.*
8. *Веома отежани услови живота, посебно у зимском периоду, преко 70% породица живи у крајњем сиромаштву. Деца прерано напуштају школу због недостатка средстава за даље школовање. Све мање породица остаје да живи у овим месним заједницама.*
9. *Породице су сиромашне и без стабилних извора прихода.*

10. *Породице и деца хигијенски запуштени.*
11. *Преран улазак у брак.*
12. *Неусловно становање.*
13. *Самохране родитељи, лоши стамбени услови и лоши материјални услови.*
14. *Домаћинства се углавном издржавају од пољопривреде и социјалне помоћи, као и сезонских послова.*
15. *Живе у неконформним стамбеним условима, са великом влагом и буђи, а две трећине деце немају свој простор за спавање и учење.*
16. *Породице су лошег материјалног стања, а родитељи углавном без основног образовања па су потешкоће и у образовању њихове деце изражене.*
17. *Потребна помоћ око личне документације, родитељи сматрају да деца не би била примљена у вртић јер су они незапослени.*

Закључак

Кроз процес мапирања у 86 удаљених сеоских заједница у 12 градова и општина у Србији утврђено је да више од половине мапиране деце, узраста од 3 до 5,5 година, није обухваћено неким обликом предшколског васпитања. Најчешћи разлози за ово су управо удаљеност саме средине од предшколске установе, али и чињеница да деца живе у вишечланим породицама и брига о детету је подељена међу члановима домаћинства. Укљученост деце у основну школу је знатно боља, 11,21% деце узраста од 7 до 14 година је ван образовног система, од којих је

37,93% напустило образовање. Управо тешко економско стање породица, где је навећи проценат чланова породице са првим степеном образовања и приходи који се остварују кроз системе социјалне заштите, су разлози како за неукључивање деце тако и за рано напуштање образовања.

Видови подршке локалне самоуправе, али и организација цивилног друштва и Црвеног крста су значајне, ово је било нарочито видљиво кроз поделу пакета хране и/или хигијене породицама које се учествовале у мапирању. Услуге које су на располагању породицама из удаљених сеоских средина су ограничене и разликују се у градовима/општинама. Услуге из домена социјалне заштите као што је нпр. дневни боравак користе породице из само 2 од 12 мапираних средина, док

Предах услугу не користе ни у једној од наведених општина. Подршка породицама у виду одеће, обуће, пакета хране и хигијене, као и књига и школског прибора су најзаступљеније и реализују се у свим срединама обухватајући и децу и породице из удаљених сеоских средина.

Закључује се да се у већини средина на материјалне потребе породице у већој мери одговара мерама социјалне заштите, али и програмима организација цивилног друштва и Црвеног крста, иако ова подршка не одговара у пуном обиму потребама вишечланих породица. На потребе подршке родитељима за укључивање деце у образовање, подршци у праћењу деце у образовању, развоју родитељских компетенција, информисању о правима и мерама које су на располагању у локалној заједници како би се дете подржало у образовању су мање присутне за

породице у удаљеним сеоским срединама, као и садржаји који би подстицали учешће деце у различитим ваншколским активностима.

Сагледавајући локалне ресурсе у срединама у којима је спроведено мапирање опажа се да су услуге намењене деци и породицама из осетљивих група различите у односу на општину/град. Основне школе као и предшколски припремни програм су доступније деци из удаљених сеоских средина у односу на програме раног развоја за децу узраста 3-5,5 година. Уочава се да су оне услуге које се обезбеђују преко центара за социјални рад, а у оквиру јавних овлашћења, једнако доступне корисницима у свим срединама и у највећој мери доступне породицама у удаљеним сеоским срединама. Услуге које се финансирају кроз буџете локалне самоуправе варирају у односу на општину/град, док њихов обухват може бити ограничен, као што је пример са организовањем превоза за децу из удаљених сеоских средина до образовне институције. Услуге организација Црвеног крста су разнолике у односу на град и општину и зависе како од сагледавања потреба угроженог становништва тако и од расположивих средстава које организација Црвеног крста остварују по Закону о Црвеном крсту Србије из буџета локалне самоуправе. Уочава се да су све услуге Црвеног крста једнако доступне и становницима у удаљеним сеоским срединама, као и да организације имају ажурне спискове корисника у удаљеним сеоским срединама.

Организације цивилног друштва као и различита удружења за особе са сметњама у развоју које реализују програме намењене подршци деци из осетљивих група за укључивање у образовни систем су присутније и активније у већим градовима и општинама.

Закључује се да су услуге на нивоу локалне заједнице које подржавају породице и децу из осетљивих група за укључивање у образовни систем присутне, али да је информисаност

породица, нарочито оних у удаљеним сеоским срединама, о постојању ових услуга ограничена и у већини случајева, зависи од саме мотивације породице.

Научене лекције

Након сагледавања резултата мапирања у својим срединама организације Црвеног крста су као одговор на установљене потребе уложиле додатне капацитете у укључивање деце из удаљених сеоских средина у образовну институцију већ при наредном упису, а у сарадњи са образовним

институцијама (упис деце у предшколску установу, укључивање деце у постојеће активности подршка деци из осетљивих група које спроводе организације Црвеног крста, организовање активности организација Црвеног крста у удаљеним сеоским срединама). Само информисање породица о мерама које су им доступе на локалном нивоу су сагледане као значајне за олакшавање укључености деце и породице у одређене активности пре свега организације Црвеног крста, али и приступу одређеним правима у области социјалне заштите.

Материјална подршка породицама кроз процес мапирања је такође сагледана као значајна у задовољењу основних потреба, али у кратком периоду.

Процес мапирања је допринео умережавању институција и организација на локалном нивоу и допринео је подизању свести доносиоца одлука о проблемима са којима се свакодневно суочавају сиромашне породице у удаљеним сеоским срединама. У појединим градовима/општинама резултати мапирања су узети као полазна тачка за дефинисање мера подршке овим породицама као и редефинисања приступа у реализацији одређених програма

организација које су биле укључене у мапирање.

Организације Црвеног крста су сагледале целокупан процес мапирања као значајан нарочито за позиционирање организације на локалном нивоу у области подршке деци и породицама за укључивање, али и као заступника сиромашних породица у удаљеним сеоским срединама. Важно је истаћи да процес мапирања захтева да организација Црвеног крста има значајне капацитете развијене, као и добру сарадњу и умреженост на локалном нивоу. Без овога као и јасне подршке и активног учешћа локалне самоуправе мапирање не би могло бити спроведено, као и све мере и активности које су се накнадно реализовале са угроженим породицама и децом. С тим у вези, упутство о реализацији мапирања и инструменти за мапирање, као и овај извештај са наученим лекцијама ће бити доступни свим организацијама Црвеног крста у Србији као ресурс за спровођење активности са сличним или истим циљем који ће допринети унапређењу положаја деце и породица из удаљених сеоских средина.